

Dr hab. Zofia Kolbuszewska, Prof. UWr
Zakład Literatury i Kultury Amerykańskiej
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja
monografii habilitacyjnej oraz dorobku
naukowego, dydaktycznego, administracyjnego i popularyzatorskiego
dr Joanny Stolarek

Dr Joanna Stolarek przedstawiła do oceny wybrane pozycje dorobku naukowego oraz listę osiągnięć dydaktycznych, administracyjnych i popularyzatorskich przed i po uzyskaniu stopnia doktora, jak również obszerny autoreferat przedstawiający jej osiągnięcia jako naukowca, dydaktyka i aktywnego uczestnika społeczności akademickiej w kraju oraz na arenie międzynarodowej.

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Jako główne osiągnięcie habilitacyjne dr Joanna Stolarek przedłożyła monografię pt. *Spatial, Temporal and Identity Labyrinths in American and French Metaphysical Detective Novels* [Labirynty przestrzeni, czasu i tożsamości w amerykańskich i francuskich metafizycznych powieściach detektywistycznych], wydaną w 2020 roku przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Obierając za przedmiot badań metafizyczną powieść detektywistyczną i jej przykłady w literaturze amerykańskiej i francuskiej, oraz prezentując wyniki tych badań w formie monografii habilitacyjnej, dr Joanna Stolarek przyczynia się do zdiagnozowania luki w polskich badaniach nad historią, teorią i poetyką powieści detektywistycznej, a także czyni próbę wypełnienia tej luki.

Książka *Spatial, Temporal and Identity Labyrinths in American and French Metaphysical Detective Novels* jest z pewnością użytecznym kompendium zbierającym stan badań nad tradycją literacką powieści detektywistycznej, jej współczesnym odrodzeniem i (post)modernistycznymi wariantami, jednym z których jest metafizyczną powieść detektywistyczną. Habilitantka znakomicie wykorzystuje swoją znajomość języka i kultury francuskiej, oraz wiedzę nt. zbadanych już i potwierdzonych wzajemnych wpływów francuskiej powieści *noir* i amerykańskiej powieści detektywistycznej *hard-boiled*, których złożone wzajemne oddziaływania i transformacje przyczyniły się do narodzin metafizycznej powieści detektywistycznej, aby szczegółowo omówić w komparatystycznej perspektywie osiem metafizycznych powieści detektywistycznych: *The New York Trilogy* (1987), *The Book of Illusions* (2002), *Travels in the Scriptorium* (2007), autorstwa Paula Austera; *Rue des boutiques obscures* (1978), *Quartier perdu* (1984), *Pour que tu ne te perdes pas dans le quartier* (2014) autorstwa Patricka Modiano; oraz *Les Gammes* (1953) i *La Reprise* (2001) pióra Alaina Robbe-Grilleta.

Zaopatrzona w bogatą, liczącą 19 stron bibliografię, świadczącą o dobrym rozpoznaniu stanu badań nt. powieści detektywistycznej, metafizycznej powieści detektywistycznej i twórczości omawianych autorów, monografia habilitacyjna dr Stolarek posiada starannie przemyślaną strukturę, ułatwiającą czytelnikowi nawigację w nieomal przytłaczającej ilości przytoczonych informacji.

Monografia obejmuje obszerne wprowadzenie, cztery rozdziały i zakończenie oraz appendix zawierający schemat klasyfikacji metafizycznej powieści detektywistycznej przedstawiony przez Patricię Merivale i Elizabeth Sweeney w wydanej w 1999 r. pracy zbiorowej pod ich redakcją pt. *Detecting Texts: The metaphysical Detective Story from Poe to Postmodernism*. We wprowadzeniu habilitantka prezentuje rozważania nt. trudności zdefiniowania metafizycznej powieści detektywistycznej, omawia koncepcję Umberto Eco dotyczącą odpowiedniości form labiryntu i różnych typów narracji detektywistycznej, zarysowuje strukturę monografii, przedstawia pisarzy i powieści omawiane w rozdziałach 2-4, oraz przedstawia ogólny obraz stanu badań nad metafizyczną powieścią detektywistyczną na tle studiów nad historią i poetyką klasycznej powieści detektywistycznej.

Rozdział pierwszy poświęcony jest szczegółowej prezentacji stanu badań w dziedzinie historii i zagadnień teoretycznych dotyczących metafizycznej powieści detektywistycznej. Jedną z najważniejszych pozycji teoretyczno-krytycznych, stanowiącą punkt odniesienia dla teoretycznej refleksji habilitantki, jest wspomniany już tom zbiorowy pod red. Patricii Merivale i Elizabeth Sweeney, w którym wprowadzają rozróżnienie na minimalistyczną i maksymalistyczną metafizyczną powieść detektywistyczną. Powieści Austera, Modiano i Robbe-Grilleta analizowane przez dr. Stolarek należą do kategorii minimalistycznej.

Autorka z jednej strony definiuje metafizyczną powieść detektywistyczną w opozycji do właściwości znamienych dla klasycznej powieści detektywistycznej, z drugiej zaś przytacza liczne przykłady tekstów pióra autorów amerykańskich i europejskich, zaliczanych do tej pierwszej kategorii, wyodrębnia ich wspólne cechy oraz podobieństwa, by na tej empirycznej podstawie sformułować definicję gatunku. Dr. Stolarek dyskutuje tutaj powieści i opowiadania takich autorów jak: Martin Amis, Paul Auster, Julian Barnes, Jedediah Berry, Umberto Eco,

Eduardo Mendoza, Patrick Modiano, Georg Perec, Thomas Pynchon, Alain Robbe-Grillet, José Carlos Somosa, Gilbert Sorrentino.

W rozdziale pierwszym dr Stolarek przedstawia również charakterystykę labiryntu kłacza jako ściśle odpowiadającego strukturze narracji i czaso-przestrzennym relacjom oraz sposobom przeprowadzenia dochodzenia znamiennym dla metafizycznej powieści detektywistycznej.

Rozdział drugi poświęcony jest w głównej mierze porównawczej analizie powieści składających się na *The New York Trilogy* Paula Austera oraz powieści *Rue des boutiques obscures* Patricka Modiano. Autorka rozważa motyw labiryntu kłacza w perspektywie relacji przestrzennych przedstawionych w diskutowanych powieściach i rozpatruje transformacje tradycyjnego *locus communis* klasycznych powieści detektywistycznych – motyw „zamkniętego pokoju”.

W rozdziale trzecim habilitantka dyskutuje w perspektywie porównawczej powieść Paula Austera *The Book of Illusions*, *Quartier perdu* pióra Patricka Modiano oraz powieść *Les Gattes* Alaina Robbe-Grilleta. Przedmiotem analizy jest w tym rozdziale rizomatyczna temporalność charakterystyczna dla dochodzeń i poszukiwań w przestrzeni odwzorowującej schemat labiryntu kłacza, organizująca również strukturę narracyjną omawianych powieści.

Rozdział czwarty prezentuje porównawcze analizy powieści Paula Austera pt. *Travels in the Scriptorium*, powieść Patricka Modiano pt. *Pour que tu ne te perdes pas dans le quartier* oraz powieści *Les Gattes* i *La Reprise* autorstwa Alaina Robbe-Grilleta. Habilitantka skupia się w tym rozdziale w głównej mierze na konstrukcji i poszukiwaniu tożsamości w czaso-przestrzeni labiryntu kłacza. Rozdział poświęcony jest próbom rozszyfrowania złożonych relacji i gier między autorem, narratorem, postaciami i czytelnikiem. Autorka komentuje tutaj odgrywane przez nich zamiennie role, arbitralnie lub permutacyjnie przypisywane im w akcie pisania,

który w niektórych przypadkach sam nabiera cech przestępstwa. Dochodzenie przyjmuje formę poszukiwanie tożsamości przez postaci, które przedstawione są jako cierpiące na amnezję, istniejące jako sobowtóry, spektra i duchy; stworzone jako metafikcjonalne, teoretyczne konstrukcje lub jako puste miejsca – narratorzy posiadający jedynie głos i punkt widzenia.

Czytając monografię nie miałam do końca jasności, czy powtarzające się co pewien czas, w różnych miejscach próby zdefiniowania metafizycznej powieści detektywistycznej – zarówno przez negatywne odwołanie się do definicji klasycznej powieści detektywistycznej jaki i przez podawanie przykładów licznych powieści uważanych za należące do postmodernistycznego gatunku – mają ułatwić zaklasyfikowanie omawianych powieści autorstwa Austera, Modiano i Robbe-Grilleta jako metafizycznych powieści detektywistycznych, czy może omówienie tych powieści ma wyłonić tę definicję w trakcie lektury. Tautologiczna struktura takiego toku omawiania materiału w monografii ma swoje źródło, jak miemam, w nieprzedyskutowanej, a nawet może i nieuświadomionej sprzeczności utrudniającej próby sformułowania definicji gatunku w oparciu o dwie niewspółmierne strategie określenia zasady przynależności elementów do zbioru: z jednej strony autorka monografii opiera wyodrębnienie charakterystycznych cech metafizycznej powieści detektywistycznej na strategii zaprzeczenia normatywnej, dedukcyjnej definicji klasycznej powieści detektywistycznej, z drugiej strony usiłuje indukcyjnie oprzeć pozytywną definicję gatunku na podobieństwie rodzinnym tekstów zakwalifikowanych przez krytyków jako metafizyczne powieści detektywistyczne. Problematyczne jest również nie poddanie dyskusji przymiotnika „metafizyczny” jako członu nazwy gatunku. Myślę, że refleksja nad związkiem „metafizyczności” z postmodernistyczną wzniosłością przyczyniłaby się do wzbogacenia analizy omawianych powieści i sformułowania wniosków, które mogłyby pozwolić na przerwanie błędnego koła interpretacyjnej tautologii.

Autorce udaje się jednak do pewnego stopnia wybrnąć z tego impasu. Posługując się koncepcją Umberto Eco, który proponuje wizualizację struktury powieści detektywistycznej jako labiryntu, habilitantka przyjmuje koncepcję labiryntu kłacza jako struktury znamiennej dla gatunku „metafizyczna powieść detektywistyczna”. Odzwierciedlając przebieg dochodzenia w powieściach należących do tego gatunku, figura labiryntu kłacza jednocześnie funkcjonuje jako odwzorowanie jego mapy. Schemat labiryntu kłacza funkcjonuje jako łącznik pomiędzy negacją klasycznej, normatywnej definicji gatunku (jest zaprzeczeniem narracyjnego domknięcia, teleologiczności i kauzalności), a indukcyjną definicją opartą na rodzinnym podobieństwie (każdy z tekstów zakwalifikowanych jako metafizyczna powieść detektywistyczna musi stanowić część tego labiryntu kłacza jakim jest gatunek).

Drugim, koniecznym gatunkowym wyznacznikiem metafizycznej powieści detektywistycznej jest, jak wielokrotnie podkreśla habilitantka, przedstawienie poszukiwania zagubionej tożsamości przez postaci uwikłane w metafikcjonalną grę pomiędzy autorem, narratorem, czytelnikiem i bohaterami powieści. Również ten wyznacznik wiąże wspomniane wyżej przeciwstawne definicje gatunku. Śledztwo jako proces odzyskiwania pamięci przez pogrążone w amnezji postaci, metaforycznie odnoszący się do procesu czytania, oraz akt pisania metaforycznie odpowiadający popełnieniu zbrodni, łączą negację dedukcyjnej definicji powieści detektywistycznej (zanegowanie procesu ustalania tożsamości, rekonstrukcji przeszłości i badania pamięci w świecie zewnętrznym zostaje przetransponowane w psychicznie umotywowany, wewnętrzny proces poszukiwania tożsamości) z indukcyjną definicją opartą na rodzinnym podobieństwie (do gatunku należą teksty, których protagoniści cierpią na amnezję, posiadają sobowtóry, istnieją jako spektra i duchy oraz funkcjonują jako formalne konstrukcje literackie postaci-narratorów, których tożsamość determinuje jedynie punkt widzenia i głos).

Dzięki wyborowi tych dwóch gatunkowych wyznaczników, które pozwalają na pogłębione omówienie wybranych tekstów – niestety wielokrotnie prowadząc do przedstawienia wszystkiego, co habilitantka wie o temacie rozważań, tracąc z oczu przedmiot analizy – błędne koło tautologii staje się na powrót kołem hermeneutycznym, znajdującym odzwierciedlenie w komparatystycznej strategii zastosowanej przez dr. Stolarek.

I w związku z wyborem perspektywy komparatystycznej przez habilitantkę rodzi się moje pytanie dlaczego dr Stolarek w żaden sposób nie wspomina ani nie czyni użytku z faktu istnienia głębokich więzi łączących Paula Austera z kulturą i życiem literackim Francji, co, zważywszy na porównanie twórczości Austera z utworami pisarzy francuskich, wydawałoby się oczywiste. Następną uwagę jest ściśle związana z zadaniem powyżej pytaniem. Interesujące są, moim zdaniem, spostrzeżenia dr Stolarek dotyczące konstrukcji postaci i narratorów przez autorów metafizycznych powieści detektywistycznych omawianych w monografii, i ich (autorów, narratorów, postaci) wzajemnych relacji wskazujących na metaleptyczne oddziaływanie kontekstu biograficznego i konstrukcji literackich. Są to jednak jedynie krótkie stwierdzenia dotyczące zaistnienia fascynującego literackiego faktu, który zasługiwałyby na głębszy namysł i opatrzenie dłuższym komentarzem.

Podsumowując, uważam, że jakkolwiek nie zawsze jasny i precyzyjny styl wypowiedzi habilitantki, a także nadmiar informacji, nie koniecznie istotnych dla toku argumentacji, nie ułatwiają czytelnikowi lektury monografii, *Spatial, Temporal and Identity Labyrinths in American and French Metaphysical Detective Novels* jest pozycją, która wprowadza do polskich badań literackich interesującą perspektywę, nową dla większości badaczy.

Ocena dorobku naukowego przedstawionego przez dr Joannę Stolarek

Na dorobek naukowy dr Stolarek po uzyskaniu stopnia doktora składają się: dyskutowana wyżej monografia, monografia pt. „*Narrative and Narrated Homicide*”: *The Vision of Contemporary Civilisation in Martin Amis’s Postmodern Detective Fiction* [„Narratorska i narracyjna zbrodnia: wizja współczesnej cywilizacji w postmodernistycznych powieściach detektywistycznych Martina Amisa], tom pod redakcją habilitantki (1), współredagowane tomy zbiorowe wydane w wydawnictwach zagranicznych i międzynarodowych (2), współredagowane tomy należące do serii *Studia Anglica Sedlcensia* (2), oraz publikacje rozdziałów w tomach zbiorowych wydanych w wydawnictwach międzynarodowych i zagranicznych (5), w wydawnictwach krajowych (9), artykuły opublikowane w czasopismach zagranicznych (1) i polskich (12); systematyczne uczestnictwo w międzynarodowych konferencjach krajowych oraz konferencjach zagranicznych w Irlandii i Wielkiej Brytanii; oraz współorganizacja konferencji międzynarodowych na uczelni macierzystej. Habilitantka wygłosiła liczne wykłady na zaproszenie w kraju oraz zagranicą: we Włoszech, Hiszpanii, Francji, Norwegii i na Węgrzech. Dr Smolarek pełniła również funkcję recenzenta naukowego projektów monografii naukowych oraz współpracowała z czasopismami naukowymi jako recenzent artykułów.

Oprócz monografii nt. amerykańskiej i francuskiej metafizycznej powieści detektywistycznej dr Stolarek przedstawiła do wglądu: A) opartą na rozprawie doktorskiej monografię wydaną w Siedlcach w 2015 r. pt. „*Narrative and Narrated Homicide*”: *The Vision of Contemporary Civilisation in Martin Amis’s Postmodern Detective Fiction*; B) rozdziały w pracach zbiorowych opublikowanych w wydawnictwach zagranicznych i międzynarodowych (4); C) rozdziały w pracach zbiorowych opublikowanych w Polsce (8); artykuły opublikowane w czasopismach zagranicznych (91); oraz artykuły opublikowane w czasopismach krajowych (7).

Monografia autorstwa dr Stolarek pt. „*Narrative and Narrated Homicide*”: *The Vision of Contemporary Civilisation in Martin Amis’s Postmodern Detective Fiction* rozważa powieści brytyjskiego pisarza Martina Amisa z rzadko w stosunku do jego twórczości stosowanej perspektywy poetyki powieści detektywistycznej. Habilitantka dowodzi, że, zważywszy na wszechobecność przedstawień motywu śmierci, zabójstwa, przemocy i prześladowań ofiary, twórczość Amisa zasługuje na reinterpretację w sytuacji gdy współczesna krytyka literacka łączy jedynie niewielką część utworów pisarza z konwencją gatunku podejmującego tematykę kryminalną. Metafikcyjna gra autora z czytelnikiem i eksperymentalizm pisarza upoważniają, zdaniem dr Stolarek, do odczytania tekstów Amisa jako zaliczających się do gatunku postmodernistycznej powieści kryminalnej. Autorka monografii dyskutuje twórczość Amisa w odniesieniu do twórczości takich pisarzy jak Paul Auster, Alain Robbe-Grillet, Jorge Luis Borges, i José Carlos Somozy i dowodzi, że postmodernistyczna powieść kryminalna Amisa wykazuje pokrewieństwo z: postmodernistyczną metafizyczną powieścią kryminalną, opowiadaniem neo-noir, powieścią anti-detektywistyczną, oraz pastiszem amerykańskiej powieści detektywistycznej „hard-boiled”. Monografia przedstawiona przez dr Stolarek jako osiągnięcie habilitacyjne, *Spatial, Temporal and Identity Labyrinths in American and French Metaphysical Detective Novels* kontynuuje tematykę badań, styl odczytań tekstów literackich i sposób posługiwania się źródłami krytycznymi, które autorka zaprezentowała w monografii nt. twórczości Amisa.

Rozdziały w pracach zbiorowych i artykuły w periodykach:

Teksty przedstawione przez habilitantkę do wglądu demonstrują przekrój zainteresowań naukowych autorki. Wraz z innymi tekstami (rozdziały w tomach i artykuły) wymienionymi przez dr Stolarek w spisie publikacji, układają się moim zdaniem w niejednokrotnie przecinające się cykle. Wyróżniają się tutaj trzy główne grupy zagadnień, wokół których te

cykle się krystalizują: 1) historia i poetyka powieści detektywistycznej i kryminalnej; 2) etyczne i estetyczne problemy dotyczące traumy i Inności; 3) Zagadnienia dotyczące religii, etyki i filozofii w literaturze.

W swoich artykułach i monografiach dr Stolarek demonstruje interdyscyplinarne podejście do badanego materiału. Warsztat habilitantki uformowany w dziedzinie komparatystyki literackiej uzupełniany jest w razie potrzeby o narzędzia pochodzące z teorii formalistycznych, koncepcji dialogiczności powieści i karnawalizacji Michaiła Bachtina, narratologii, genologii, teorii recepcji i strategii wypracowanych na gruncie reader-response criticism; studiów nad traumą i pamięcią, psychoanalitycznej krytyki literackiej oraz filozofii.

Dorobek dydaktyczny, administracyjny i popularyzatorski

Habilitantka posiada wszechstronne doświadczenie dydaktyczne. Prowadziła zajęcia dla studentów I-go i II-go stopnia w zakresie praktycznej nauki języka angielskiego, literatury brytyjskiej, kultury i historii Anglii i Stanów Zjednoczonych; przygotowała i prowadziła zajęcia z adaptacji filmowych oraz wykłady z literatury amerykańskiego Południa; prowadziła również literaturoznawcze i kulturoznawcze wykłady monograficzne na amerykańskiej i europejskiej literatury detektywistycznej i jej adaptacji filmowych oraz na temat teatru i filmu amerykańskiego w XX i XXI w. w r. 2013 była pomysłodawcą i koordynatorem modułu amerykanistycznego wprowadzonego do programu studiów licencjackich i magisterskich w Instytucie Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych UPH w Siedlcach. W latach 2015-2019 habilitantka sprawowała funkcję koordynatora studenckiej grupy teatralnej. We Wszechnicy Polskiej Szkoły Wyższej we Warszawie habilitantka prowadzi od 2019 r. m. in. konwersatoria z języka obcego w tłumaczeniach i języka obcego w turystyce.

Dr Stolarek posiada również doświadczenie w prowadzeniu seminariów licencjackich i magisterskich. Warto podkreślić interesujący projekt popularyzujący naukę i wyniki pracy dydaktycznej, zrealizowany przez habilitantkę wraz z jej studentami w kontekście promowania prac licencjackich i magisterskich. Fragmenty 10 najlepszych prac napisanych pod kierunkiem dr Smolarek zostały wydane pod jej redakcją w 2016 r. w Siedlcach w tomie pt. *Interpretations and Reinterpretations of Anglophone Literary and Historical Texts*.

Habilitantka uczestniczyła w działalności popularyzatorskiej prowadząc także próby teatralne i spotkania literackie oraz wystawiając spektakl z młodzieżowym klubem teatralnym. W r. 2016 przedstawiła prezentację nt. kina amerykańskiego podczas 18 Festiwalu Nauki i Sztuki w Siedlcach. Habilitantka uczestniczyła również w komisji oceniającej umiejętności językowe i recytatorskie młodzieży uczestniczącej w konkursie poezji i piosenki irlandzkiej zorganizowanym w 2017 r. pod patronatem Ambasady Irlandii. Licznie wygłoszone przez dr Stolarek wykłady na zaproszenie również posiadały walor popularyzatorski.

Jako członek Komisji ds. Jakości Kształcenia oraz sekretarz Komisji ds. Rozwoju Naukowego Instytutu Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych UPH w Siedlcach w latach 2012-2015, jak również jako Kierownik Zakładu Kultury i Literatury Anglojęzycznej Instytutu Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych UPH w Siedlcach w latach 2013-2014, habilitantka miała możliwość przyjrzenia się problemom zarządzania jednostką naukowo-dydaktyczną z perspektywy zarówno naukowej, dydaktycznej jak i administracyjnej.

Wniosek

Zarówno monografia przedłożona jako główne osiągnięcie habilitacyjne jak i dotychczasowy dorobek naukowy, dydaktyczny, administracyjny i popularyzatorski dr Joanny Stolarek świadczą o tym, że habilitantka posiada kompetencje wymagane od samodzielnych

pracowników naukowych. Habilitantka jest przygotowana do pracy dydaktycznej ze studentami studiów pierwszego (studia licencjackie) i drugiego (studia magisterskie) stopnia; dr Stolarek spełnia również wymagania kompetencyjne i administracyjne stawiane wykładowcom sprawującym opiekę nad studentami studiów trzeciego stopnia (studia doktoranckie).

Poczynione w niniejszej recenzji uwagi skłaniają mnie do stwierdzenia, że dr Joanna Stolarek spełnia ustawowe wymogi stawiane habilitantom. Wobec powyższego postuluję wystąpienie do Rady Dyscypliny Literaturoznawstwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o nadanie doktor Joannie Stolarek stopnia doktora habilitowanego w tej dyscyplinie.

Zofia Kolbuszewska

Wrocław, 23. 04. 2021 r.